

花の色は うつりにけりないたづらにわが身世にふる ながめ
せしまに

hana no iro va/ ucuri ni keru na/ itadzura ni/ vaga mi jo ni furu/
nagame szesi ma ni

KKS 113

A virág színe
tovaröppen mint a vágy.
Mily haszontalan
fogy szépségem a földön
míg lassú esőn nézem.

思ひつつぬればや人の見えつらむ夢としりせばさめざらま
しを

omoi cucu/ nureba ja hito no/ miecuran/ jume to siriszeba/
szamedzaramasi o

KKS 552

Ily felzaklatva
szerelmes gondolattól
hunyt szemmel látlak.
Ha tudtam volna: álom
nem ébrednék soha már.

4 うたたねにこひしき人をみてしよりゆめてふ物はたのみそ
めてき

utatane ni/ koisiki hito o/ miteshi jori/ jume csó mono va/
tanomiszometeki

KKS 553

Elbóbiskolván
a férfi kit szeretek
megjelent. Lehet
hogy álmok lesznek eztán
szívem vigasztalói.

いとせめて恋しき時はむばたまの夜の衣をかへしてぞ着る

ito szemete/ koisiki toki va/ ubatama no/ joru no koromo o/ kaesite
dzo kiru

KKS 554

Szerelmem után
kínkeserű vágj sajgat.
Ébenfekete
hálóingem fordítva
öltöm fel ma éjjel.¹

おろかなる涙ぞ袖に玉はなす我はせきあえへずたぎつ 5
瀬なれば

oroka naru/ namida dzo szode ni/ tama va naszu/ vare va szekia-
edzu/ tagicu sze nareba

KKS 557

Ha könnycseppjeid
mindössze gyöngyfonatot
vonnak kézelődön
tudd meg hát: semmi dolog!
Szemem árja elsodor.

みるめなきわがみをうらと知らねばやかれなで海人の足た
ゆくくる

mirume naki/ vaga mi o ura to/ siraneba ja/ karenade ama no/ asi
tajuku kuru

KKS 623

E révben nem lelsz
se hínárra se énrám.
Szerelmes halász
látod-e mily hasztalan
vonszolt zsákmányért lábad?

6 秋の夜も名のみなりけりあうと言へばことぞともなく明けぬるものを

aki no jo mo/ na nomi narikeri/ au to ieba/koto dzo tomo naku/
akenuru mono o

KKS 635

'Őszi hosszú éj'
mondják... csak hírében az!
Már hajnalodott
s anélkül múlt el hogy
egy szavunk esett volna.

うつつにはさもこそあらめ夢にさへ人めを守ると見るがわびしさ
ucucu ni va/ sza mo koszo arame/ jume ni szae/ hitome o moru to/
miru ga vabisisza

KKS 656

Hogy napvilágnál
így kell tenned belátom.
Ám álmomban is
fürkész tekintetektől
bújva... láthatatlan fájsz.

限りなき思ひのままによるもこむゆめぢをさへに人は 7
とがめじ

kagiri naki/ omoi no mama ni/ joru mo komu/ jumedzsi o sae ni/
hito va togamedzsi

KKS 657

Olthatatlanul
gyűjtő gondolatom vagy.
Lepj meg az éjjel:
álmaink ösvényein
nem lesnek kandi szemek.

夢ぢにはあしもやすめずかよへどもうつつにひとめ見しご
とはあらず
jumedzsi ni va/ asi mo jaszumedzu/ kajoe domo/ ucucu ni hitome/
misi goto va aradzu

KKS 658

Álomösvényen
szökne szüntlen lábam
jártában hozzád.
Bár ébrenlét fényénél
percre se láttalak még.

8 海人も住む里のしるべにあらなくに怨みむとのみ人のいふらむ

ama no szumu/ szato no sirube ni/ aranaku ni/ uramin to nomi/
hito no iuran

KKS 727

Bár halászfalud
kalauza sem vagyok
mi okból korholsz
szüntelen hogy e parton
nem vezetlek öbölhöz?

今はとてわが身時雨にふりぬれば事のはさへにうつろひにけり

ima wa tote/ vaga mi sigure ni/ furinureba/ koto no ha sae ni/
ucuroi ni keru

KKS 782

Legyen hát: vége!
Fagyos esőszítáló
alkonyatomban
szavaid is hirtelen
elfonnyadt falevelek.

色見えでうつろふ物は世中の人の心の花にぞ有りける 9

iro miede/ ucourou mono va/ jo no naka no/ hito no kokoro no/ hana
ni dzo arikeru

KKS 797

Halványul vágy szín
minden mit e Föld visel.
Ha nem látszik is
a virágnak szirmain
melynek otthona szíved.

あきのかぜにあふたのみこそかなしけれ我が身むなしくな
りぬと思へば

aki no kadze ni/ au ta no mi koszo/ kanasikere/ vaga mi munasiku/
narinu to omoeba

KKS 822

Őszi szél dúlta
termésünk szerteszórva.
Elborzadok hisz
létem annyira üres
akár rögnön a kalász.

10 わびぬれば身をうき草の根をたえて誘ふ水あらば去なむと
ぞ思ふ

vabinureba/ mi o ukikusza no/ ne o taete/ szaszou midzu araba/
inan to dzo omou

KKS 938

Elhagyatottan
lényem egy vízi virág.
Tépd el gyökerét:
hívón hullám ha szólít
útra kelek azonnal.

あはれてふ言こそうたて世の中を思離れぬほだしなりけれ

avare csó/ koto koszo utate/ jo no naka o/ omoi hanarenu/ hodasi
nari kere

KKS 939

„Érzelem árja”
ennek nevezném talán
ám súlyosabb mindennél:
a zúzhatatlan bilincs
mi e világhoz láncol.

人にあはむ月のなきには思ひおきてむねはしり火に心 11
やけをり

hito ni avan/ cuki no naki ni va/ omoi okite/ mune hasiribi ni/ koko-
rojake ori

KKS 1030

Szerelmem távol
e holdatlan éjjelen.
Felizzó vágyam
keblemben szikrákat szór.
Porig perzseli szívem.

おきのいて身を焼くよりも悲しきは都島への 別れなりけり

okinoite/ mi o jaku jori mo/ kanasiki va/ mijako simabe no/ vakare
nari keru

KKS 1104

Faszén lángjánál
jobban perzselik testem
váló szavaink.
Elhagyottan e parton
nem ér városig szemem.

12 あはれなりわが身のはてやあさみどりつゐには野邊のかすみとおもへば

avare nari/vaga mi no hate ja/asamidori/cui ni va nobe
no/kaszumi to omoeba

SKKS VIII:758

Beléborzongtam
létezésem határán
a fakó kékség.
Vélhetően pára a
kertek lebbenő végén.

(Fordította: Villányi G. András)

¹ Véltek egykor, ha kifordított hálóingben alszanak, úgy megjelennek szerelmük álmában, avagy szerelmüket láthatják álmukban.

„Ono no Komacsi [...] költészete megindít és hiányzik belőle az erő. Olyan szépséges hölgyre emlékeztet, aki valamely betegségtől szenved. Gyöngesége bizonyára nemének tulajdonítható.” Ekként jellemezte előszavában a költőt Ki no Curajuki – saját ko-

rán maga is túlmutató jelentőségű poéta –, aki császári rendeletre a 905-ben összeállított versantológia a Kokin vakasú¹ első számú szerkesztője, kompilátora volt². Bár fenti állítása ma több

szempontból vitatható, vélhető hogy saját idejében közel állt a művelt közízléshez. Azt sem szabad feledni, hogy a Heian³ udvarnál drámai gesztusnak szántak csaknem minden megnyilvánulást, amely által az egyén arról adott számot, hogy nemcsak tisztában van a sikk, az elegancia, az emelkedettség kozmoszának tartalmával és szabályaival, hanem e tudásról képes fortélyos leleménnyel számot adni: jelesül a honi – tehát nem kínai mintára készült – vers, a vaka⁴ hangján.

Vaka

A japán líra e hagyományos műfajának darabjai öt sorból állnak, a következő szótag (*mora*)⁵ képletben: 5-7-5-7-7. Kezdetei a 8. századra tehetőek, amikor az első nagy gyűjtemény a Manjósú⁶ elkészült. Ebben mintegy 3500 vakát jegyeztek le. Majd 905 és 1433 között császári rendeletre 21 antológiát állítottak össze; jelentőségét tekintve ezek között a 905-ben kompilált Kokinsú⁷ illetve annak háromszáz éves „születésnapjára” datált Sinkokinsú⁸ a legfontosabbak.

A vaka eszközei

A műfaj szigorú formai, terjedelmi kötöttsége, valamint a japán nyelv sajátosságai számos olyan eszköz használatát tették szükségessé, illetve lehetővé, amelyekről érdemes szót ejteni. Ezek nagyrészt azt a célt szolgálják, hogy a 31 mora nyújtotta értelmezési tartományt a lehetőségek határáig lehessen kitégítani. A három legfontosabb fogalom a kakekotoba, makurakotoba és az engo.

Kakekotoba⁹ fogalomduplázó szójáték. Mivel a japán nyelvben szeri se száma az azonos hangalakú más jelentésű szavaknak, így tág tér jut többféle jelentés, utalás versbe szövésére egy – *kakekotoba* – szóval. Ebben a vakában (KKS 113) két *kakekotoba* is szerepel.

Villányi G. András 13

ONO NO KOMACSI: A 9. SZÁZADI JAPÁN SZÉPSÉGE

hana no iro va/ucuri ni keru na/itadzura ni/vaga mi jo ni **furu/nagame** szesi
ma ni

A virág színe

- 14 *tovaröppen mint a vág.*
Mily haszontalan
fogy szépségem a földön
míg lassú esőn nézem.

A *furu*¹⁰ szó két jelentése: esőzik ill. öregszik; *nagame*¹¹: hosszú eső vagy elgondolkodó szemlélődés. A virág – a Kokinsú korában – a cseresznyevirágot, szirmot jelöli. Két dolgot állít, míg „mennységileg” egyet mond ki. Azaz: a cseresznyeszirmok kifakulnak a hosszú esőzésben, és amíg ezt figyelmesen nézem magam is megöregszem/ill. színem veszem a világban. Az *iro* elsődlegesen szín, és az érzeki vágy egyezményes jelentéshordozója. Buddhista szövegekben formát is jelent.

Makurakotoba¹² párnaszónak fordítjuk és legkönnyebben az állandó jelző fogalmához hasonlítható, jóllehet jelentéstartománya összetettebb annál. Afféle megerősítő érzelmet kelt, olyan kifejezés, amely dekórummal, méltósággal szolgál. Pl. *aszacuju no* (reggeli harmat) vagy *ucuszemi no* (kabóca elhagyott lárvahéja) vagy *harugaszumi* (tavaszi pára) jelen példák mind a mulékonyságra utalnak.

Engo¹³ újfent a költemény értelmének sokrétűbbé tételében nyújt hatásos segítséget. Főleg oly módon, hogy a felületen megnyilvánuló jelentésen túl képzettársítással, asszociációval utal valamire, így mintegy színe és fonákja mást jelent egy kifejezésnek. Például a KKS 113 vakában a *furu* (esik értelemben) a *nagame* (hosszú esőzés) *engoja*.

* * *

Udvari körökben a vaka a napi társadalmi érintkezés legfontosabb médiuma volt. Olybá tűnik, hogy a fent taglalt formától eltérő írásos kommunikáció alig létezett. Az udvar embere költeményben közölte szerelme tényét, fájdalmát, versben lelkendezte a természet iránt érzett áhítatát, de így küldte vagy kapta a társasági élet örömteli vagy gyász híreit is. Ilyen bűvös, esztétizált korban élt Komacsi a korai Heian korszak egyik legjelentősebb költője, a Hat Halhatatlan Génius¹⁴ egyike – valamint a japán női szépség örökös ikonja, a szerelmi hév és fájdalom megtestesítője, kétségtelen, hogy ma a legismertebb hatjuk között. Érzékenysége, látásmódja, az alakját körüllegő legendák kitörölhetetlen nyomot hagytak a japán irodalom, sőt a társzművészetek, mint dráma¹⁵, zene, fametszetek korpuszán is. Legendás alakja man-

gát és animét ihlet, tehát bő ezer év után is élénken jelen van a köztudatban. Meglehető, lényegesen több verset tulajdonítanak neki, szerzősége legnagyobb biztonsággal annál a 18 vakánál igazolt, amelyeket a Kokinsú tartalmaz.¹⁶ Komacsi olvasatunk eltér Curajukiétól, igazolva hogy a zseniális szöveg messze túlmutat korán, úgy ível át azon, hogy időszakonként 15 mással és másként képes megszólítani a hallgatót. Megeshet, hogy éppen egy vers olyan eleme, üzenetmódja miatt szeretünk valakit, amely koronként akár nagyban eltérő hatást gyakorol. Valószínűleg azt a korízlés kívánta kiszolgáltatott, meddő várakozásában szánni való Komacsit érzékelt és minősítette Curajuki, akiben más idők olvasója a női kitartás, érzékenység, sőt érzékiség markáns éllavasát fedezi fel.

Karakteres, máséval összetéveszthetetlen női hang szól a mai olvasóhoz.

Ono no Komacsi költészetében a páratlan verbális és retorikai virtuozitás mellett legvonzóbb csaknem kendőzetlenül pöre nőisége. Versei áriák érett szopránra. Úgy mer nő lenni, ahogy Sappho, Jozsano Akiko¹⁷, Dickinson vagy Plath. Olyan Vénusz ő, aki gyakorta vágyakozik hiába; beteljesületlenül megvárakoztatott, becsapott, elhagyott, megtagadott szerelemistennő. Hiszen a vakák nem igazán boldogságról vagy „valóságról” szólnak. Inkább a beteljesületlenség poézisében gyönyörködnek fájón, az elhagyatott múlandóság kopottan aranyló teljességét zenélik. Elmosódik valóság és álom határa, a történet – sőt az élet – a túlfélen, az álom mezsgyéin zajlik. A vágyott találkozás a szerelemmel jobbra itt valósul meg, tehát az álom válik a valóságnál lakottabbá, forgalmasabbá, fontosabbá. Miképp vélhető „gyöngye nőnek”, aki így ír válaszában udvarlója episztolájára, amelyben a férfi a mandzsettáján gyöngyként sorakozó könnyeit említi.

*Ha könnycseppjeid
mindössze gyöngyfonatot
vonnak kezelődön
tudd meg hát: semmi dolog!
Szemem árja elsodor.
(KKS 557)*

Komacsi nőisége elemi erővel tör fel még könnyeiben is. Kitárulkozik, szent nőtény, termékenységkultusz papnője, sőt felvilágosultan kokettáló „szüfrazsett”. Akár mindezen hangokat kihallhatja mai olvasója.

*E révben nem lelsz
se hínárra se énrám.
Szerelmes halász
látod-e mily hasztalan*

16 *vonszolt zsákmányért lábad?*
(KKS 623)

Ám e felsorolás is távol áll a teljességtől, hiszen nem került még sorra a metafizikus Komacsi felvillantása. Válogatásunkban az egyetlen költemény, amely nem a Kokinsúból, hanem a három évszázaddal későbbi gyűjteményből a Sin Kokinsúból származik. Dédelgetett kedvenc, amelyről azt tartják, hogy búcsúvers¹⁸, tehát végső, lírába foglalt üzenete a világból eltávozonak. Azoknak a költeményeknek a szűkebb rendjébe tartozik, amelyek a világ leképezéséhez nyújtanak számtalan lehetséges elrendezésben lencsét, tükröt.

*Beléborzongtam
létezésem határán
a fakó kékség.
Vélhetően pára a
kertek lebbenő végén.*
(SKKS VIII/758)

A megjelenő kozmosz a Buddha tanította „esszencia”, tehát az abszolút üresség, „*semmi*”, amelyet emberpróbáló feladat „megidézni” *valami*-vel. Komacsi gyaníthatóan a hamvasztás halványkék füstjére gondol, amely a múltkonyságot ugyancsak gyakorta szimbolizáló pára illékonyságával oszlik el a végtelen, üres még teret is nélkülöző térben. Ám a költemény hordozza a teljességet bármely kiegészítő tájékoztatás nélkül is. A verssel szembeke-rülő világ elveszíti létezését a vaka gránitkemény hártáján belül tátongó űrben.

¹ Kokin vakasú 905 (古今和歌集)

² 紀貫之

³ Heian korszak 794-1185 (平安), a klasszikus udvari kultúra aranykora.

⁴ 和歌

⁵ *mora*: A japán szavak kiejtésének legkisebb hangegysége. Minden *mora* azonos időtartamú szótag. A japán nyelvben minden szótag nyílt, azaz magánhangzóra végződik. Ez alól egyetlen kivétel az ún. nazális *n*, amely önálló szótagot alkot. A szótag és a *mora* különbségét az alábbi példával mutatjuk be:

ma+N+ne+N+hi+cu 'töltőtoll'; magyar átírásban *mannenhicu*.

A japán nyelvben a fenti szó 6 *morából*, míg a magyar szótagolás szabályai szerint (man-nen-hi-cu) 4 szótagból áll.

⁶ 万葉集

⁷ 古今集

⁸ 新古今集

⁹ 掛詞PL: KKS 782 *koto no ha* = szó/falevél

¹⁰ ふる 1. 降る esik 2. 経る múlik, öregszik

¹¹ ながめ 1. 長雨 hosszú eső 2. 眺め szemlélődik

¹² 枕詞PL. KKS 554 *ubatama* az éj *makurakotobája*, ám a hálóing színét is jelzi.

¹³ 縁語PL. KKS 727 *urami* = Az *ama* (halász) *engoja* ill. *kakekotoba* is: (neheztelés/látni az öblöt).

¹⁴ 六歌仙A Kokinsúban Curajukiék kiemelik elődeik közül a hat legmegbecsültebb költőt.

Nota bene, Komacsi volt köztük az egyedüli nő. (A 11. szd.-ban a jeles költő és kritikus Fudzsiwara Kintó összeállította a Harminchat Halhatatlan Géniusz listáját- *Szandzsúrokkasen* 三十六歌仙 -, amelyben Komacsin kívül négy hölgy kapott helyet.

¹⁵ Öt nő-dráma hőse, utoljára Misima Jukio készített átiratot Szotoba Komacsi (Komacsi a sztúpán) címen.

¹⁶ A verseknél megadtam a Kokinsúban jelölt számozásukat. (PL. KKS 552)

¹⁷ 与謝野晶子 Lásd in: Zilált hajam, szomorú játékok. General Press 2003, szerk. és ford. Villányi G. A.

¹⁸ Japánban szokás volt búcsúverset (dzsiszei - 辞世) hagyni, amelyet egyesek közvetlen eltávozásuk, mások akár évekkel haláluk előtt megfogalmaztak. Jól ismert Basó búcsúverse 旅病んで夢は枯野をかけ廻る/*tabi ni jande jume wa kareno o kakemeguru*, Nagybeteg utas:/cserepes mezők fölött/álmok bolyongnak. (Ford.:VGA) Bár Basóról hírlík, azt felelte először búcsúverset kérő tanítványának, hogy minden haikuja *dzsiszei* volt.

Vagy Szaigjóé: 風になびく富士のけぶりの空に消えて行方もしらぬわが思ひかな *kadze ni nabiku/ Fudzsi no keburu no/ szora ni kiete/ jukue mo siranu/ vaga omoi kana* Szelbe simuló/Fudzsi gomolyfüstjeként/ég nyeli majd el/nyomtalan szertefoszló,/elizzó álmaim.

in: Tükröződések Scolar Kiadó, 2011 Szerk. és ford.:Villányi G.A.

